

Kamila Rezmer

PAPIEŻ FRANCISZEK WOBEC PROBLEMU UCHODŹSTWA W LATACH 2014–2018

Wstęp

*Wszystko się zaprzepaszcza przez wojnę.
Wszystko się zyskuje dzięki pokojowi¹.*

2 czerwca 2013 r. – audyencja generalna „Módlmy się za Syrię”

Przedmiotem badania w tym artykule jest dyskurs papieża Franciszka wobec problemu uchodźstwa i jego zmiany badane z perspektywy jakościowej oraz ilościowej. W ramach perspektywy jakościowej posługuję się metodą analizy treści, natomiast w ramach ilościowej: metodą Berelsona, która pomimo, że jak każda metoda nie jest idealna, to pozwala w przybliżeniu określić ważność zagadnień poprzez miejsce, jakie zajmują w ramach danych wypowiedzi. Odwołując się do różnych autorów wyznaczam charakterystyczne dla papieża Franciszka i często przewijające się w jego wypowiedziach wątki. Ze względu na bardzo dużą liczbę wypowiedzi i wystąpień papieża w artykule ograniczam się wyłącznie do orędzi, które papież wygłasza co roku podczas „Światowego Dnia Migranta i Uchodźcy”. Są one szczególnie interesujące, ze względu na to, że odnoszą się bezpośrednio do tej grupy. Ponadto Franciszek objął urząd najwyższego hierarchy Kościoła katolickiego zanim Europa stanęła przed wyzwaniem, jakim z pewnością jest kryzys uchodźczy. Tym samym analizowany materiał najlepiej może wykazać zmianę w dyskursie papieża, ponieważ obejmuje okres sprzed tych tragicznych wydarzeń, poprzez punkt zapalny, za który przyjmuje się 2015 r., aż do 2018 r. Rezultat badania stanowi potwier-

¹ K. Pytłarz, *Co Franciszek myśli...?*, Kraków 2014, s. 174.

dzenie zmiany w dyskursie papieskim oraz wskazanie na czym owa polegała i jaki kierunek przyjęła. Badanie dostarcza podstawy pod kolejne rozważania naukowe odnoszące się do uchodźstwa i jego miejsca w dyskursie papieskim.

Uchodźcy a migranci

Na początku należy rozróżnić kategorie migracji i uchodźstwa, ponieważ ze względu na podjętą tu tematykę badawczą interesująca będzie ta druga związana z wydarzeniami mającymi miejsce w 2015 r., który został umownie przyjęty za początek kryzysu uchodźczego na terenie Europy, choć wcześniej mieliśmy również do czynienia z przybyciem do Europy wielu ludzi potrzebujących pomocy. W literaturze i wypowiedziach medialnych można zaś często spotkać się z tym, że obydwa terminy traktuje się jako tożsame i stosuje naprzemiennie, szczególnie kiedy mowa o uchodźcach, którzy zaczęli masowo przybywać do Europy. Na potwierdzenie tych słów można zacytować za Philomena de Lima, że „łączenie terminów takich jak osoby ubiegające się o azyl, uchodźców, mniejszości etniczne i religijne z migrantami jest szeroko rozpowszechnione w całej UE i znajduje również odzwierciedlenie w języku używanym przez rządy, media i opinię publiczną. Jest to również widoczne w związku z niedawnym przybyciem ludzi z Afganistanu, Syrii, Erytrei, Somalii i Pakistanu na europejskie granice, gdy próbują uniknąć niestabilności politycznej, wojny, przemocy i trudności gospodarczych². W podobnym tonie wypowiedział się w tej kwestii sam papież Franciszek, który stwierdził, że „migrant powinien być traktowany zgodnie z pewnymi regułami, bo migracja jest prawem, ale bardzo uregulowanym. Uchodźca zaś pochodzi z miejsc, gdzie jest strach, głód, straszna wojna i zgodnie ze swym statusem potrzebuje opieki i pracy³”.

Choć istnieje wiele różnorodnych definicji pojęcia migracja, w tym socjologiczna odnosząca się do przemieszczenia w strukturze społecznej, to najczęściej rozumiemy przez nią zmianę terytorialną, która może wiązać się zarówno ze zmianą miejsca zamieszkania, pracy, życia, jak i sieci kontaktów oraz ich

² P. de Lima, *International Migration: the well-being of migrants*, Edinburgh–London 2017, s. 13.

³ S. Wysocka, *Papież Franciszek: Rozróżniamy imigrantów od uchodźców. „Jeśli kraj ma zdolność integrowania, niech robi tyle, ile może. Doradcą niech będzie ostrożność”*, w *Polityce*, <https://wpolityce.pl/kosciol/313902-papiez-franciszek-rozrozniamy-imigrantow-od-uchodzcow-jesli-kraj-ma-zdolnosc-integrowania-niech-robi-tyle-ile-moze-doradca-niech-bedzie-ostroznosc> [dostęp: 27.03.2018].

charakterem, a także z usytuowaniem społecznym⁴. Chcąc odgraniczyć definicję migranta od uchodźcy można powołać się na definicje zawarte w art. 1 konwencji genewskiej⁵ z 1951 r., a także protokole nowojorskim⁶ z 1967 r. Te akty prawne uściślają co można rozumieć pod pojęciem „uchodźcy”. Najważniejszymi przesłankami, które umożliwiają stwierdzenie, że dana osoba jest uchodźcą z punktu widzenia tego artykułu są „(...) na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu swojej rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu przekonań politycznych przebywa poza granicami państwa, którego jest obywatelem, i nie może lub nie chce z powodu tych obaw korzystać z ochrony tego państwa, albo która nie ma żadnego obywatelstwa i znajdując się na skutek podobnych zdarzeń, poza państwem swojego dawnego stałego zamieszkania nie może lub nie chce z powodu tych obaw powrócić do tego państwa”⁷. Wyraźnie widzimy, że w przypadku uchodźcy mamy do czynienia z człowiekiem, którego życie, wolność i bezpieczeństwo są realnie zagrożone, a wyjazd z miejsca pobytu jest jedynym sposobem na godne życie, pozbawione lęku i prześladowań. Jeśli mowa o migrancie, nie mamy do czynienia z bezpośrednim zagrożeniem w postaci konfliktu zbrojnego czy innymi tego typu sytuacjami, a raczej z chęcią poprawy jakości swojego życia niepowodowanej naciskami państwa, terrorystów czy innych podmiotów politycznych.

Kościół katolicki a uchodźcy

Kościół katolicki od wieków kieruje się ewangelijnym wezwaniem do miłosierdzia i tym samym udzielania pomocy potrzebującym. Wielu autorów doszukuje się źródeł uchodźstwa w Nowym Testamencie, a mianowicie w ucieczce Świętej Rodziny z Jezusem, która zbiegła do Egiptu wskutek polityczno-religijnych prześladowań ze strony Heroda. Jak stwierdza Damian Cichy, po ustaniu prześladowań i powrocie do dawnego miejsca pobytu „(...) młody Jezus dorastał w swoim naturalnym, wielokulturowym środowisku, mając za sobą nie-

⁴ Z. Kawczyńska-Butrym, *Migracje – zmiany położenia społecznego*, [w:] *Migracja – wyzwanie XXI wieku*, red. M.S. Zięba, Lublin 2008, s. 27.

⁵ Konwencja dotycząca statusu uchodźców z 28 lipca 1951 (Dz.U. 1991, nr 119, poz. 515).

⁶ Protokół dotyczący statusu uchodźców, sporządzony w Nowym Jorku dnia 31 stycznia 1967 r. (Dz.U. 1991, nr 119, poz. 517).

⁷ Konwencja dotycząca statusu...

kwestionowane doświadczenie bycia uchodźcą⁸. Wielu ważnych hierarchów Kościoła, biskupów i kardynałów także nawiązywało do analogii Rodziny Świętej jako pierwszych uchodźców⁹. Szczególnie nad kwestią ubogich, potrzebujących i uchodźców pochylał się od początku swojego pontyfikatu papież Franciszek, który nawet podarował w prezencie Departamentowi Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Wyżywienia i Rolnictwa rzeźbę przedstawiającą anioła płaczącego nad ciałem martwego syryjskiego chłopca, znalezionej na jednej z plaż w Turcji, a którego zdjęcie obiegło świat i stało się symbolem dramatu uchodźców¹⁰.

Cechy dyskursu papieża Franciszka

Pontyfikat każdego papieża można scharakteryzować poprzez główne wątki i tematy, które stale się podczas niego przewijają. Tak jest również w przypadku papieża Franciszka, który od początku pochylał się nad najbardziej potrzebującymi i chciał być jak najbliżej przeciętnego człowieka. Ponadto jego okres urzędowania przypadł między innymi na jeden z największych kryzysów, które dotknęły Europę, tj. napływ ogromnej liczby migrantów i uchodźców z terenów ogarniętych wojną, terroryzmem oraz prześladowaniami. Tym samym wydarzenia te stały się dobrym sprawdzianem kierowania się Ewangelią przez współczesnych chrześcijan, w tym hierarchów Kościoła katolickiego. Ze względu na pokaźną liczbę wypowiedzi papieża dotyczących uchodźców w artykule tym postanowiłam ograniczyć się wyłącznie do orędzi, które wygłaszane są co roku, w drugą niedzielę po uroczystości Objawienia Pańskiego w Kościele katolickim podczas Światowego Dnia Migranta i Uchodźcy¹¹. Są one dedykowane i skierowane bezpośrednio do tej grupy, tym samym najlepiej zobrazują stosunek do niej. Przy tym poprzez analizę tych przemówień chcę sprawdzić,

⁸ D. Cichy, *Uchodźcy w Kościele*, Lublin 2016, s. 46.

⁹ J. Jureczko-Wilk, *Kard. Nycz: Święta Rodzina była rodziną uchodźców*, Gość.pl, <http://warszawa.gosc.pl/doc/3616190.Kard-Nycz-Swieta-Rodzina-byla-rodzina-uchodzcow> [dostęp: 3.04.2018].

¹⁰ *Pomnik małego Aylana. Prowokacyjny prezent od papieża Franciszka*, Aleteia, <https://pl.aleteia.org/2017/10/16/pomnik-malego-aylana-prowokacyjny-prezent-od-papieza-franciszka/> [dostęp: 3.04.2018].

¹¹ Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy, Brewiarz.pl, <http://www.brewiarz.pl/czytelnia/migracja.php3> [dostęp: 3.04.2018].

jak zmienił się dyskurs papieża Franciszka dotyczący uchodźców, przyjmując, że punktem zapalnym był 2015 r.

Giuliano Vigini w przedmowie do swojej publikacji *Kościół miłosierdzia*, w której zebrane są wypowiedzi Franciszka podczas różnorodnych wystąpień, wyodrębnia spośród głównych aspektów nauczania papieża, między innymi pojęcie miłosierdzia, ewangelizacji, troski o ubogich, która wynika ze świadomości i utożsamiania Boga z miłością aniżeli z przekonania, że stanowią oni problem ekonomiczny, społeczny czy pastoralny. Franciszek postuluje przy tym tzw. „Kościół ubogi dla ubogich”¹². Co oznacza według Marcina Przeciszewskiego, że Kościół ma być pełen prostoty i pełnić swoją funkcję ewangelizacyjną, przy czym być otwartym, obejmować i otaczać opieką wykluczonych i zmarginalizowanych w społeczeństwie¹³. We wstępie do publikacji, w której zebrane zostały wszystkie przemówienia wygłoszone przez papieża podczas Światowych Dni Młodzieży w Krakowie, redakcja wskazuje, że główny akcent położony był na potrzebę miłosiernej miłości¹⁴, a więc dokonane zostało to samo spostrzeżenie, co w przypadku Vigni i nie tylko. Również Federico Lombardi SJ we wstępie¹⁵ i Antonio Spadaro SJ w przedmowie¹⁶ do zbioru homilii Franciszka wydanego w formie publikacji wskazują na dominujące w nich miłosierdzie. Z kolei Paweł Kiejkowski wskazuje, że wątkiem który przewija się bardzo często w przemówieniach i tekstach papieża jest ubóstwo i osoby ubogie, czyli również szeroko pojęta troska o nich, odpowiedzialność. Przy czym przedstawia on różne oblicza ubóstwa i odróżnia je od terminu nędzy¹⁷. Istotne są także spostrzeżenia dokonane przez księdza Michała Kaszowskiego, który podjął się stworzenia swoistego alfabetu różnorodnych zagadnień, które definiuje odnosząc się do nauczania papieża Franciszka i opatrując niekiedy krótkim teologicznym komentarzem. Wskazuje on, że najczęściej

¹² G. Vigni, *Kościół miłosierdzia*, Częstochowa 2014, s. 4–7.

¹³ M. Przeciszewski, *Dwa lata Franciszka: Kościół po stronie ubogich*, Stacja 7, <https://stacja7.pl/zwatykanu/dwa-lata-franciszka-kosciol-po-stronie-ubogich> [dostęp: 3.04.2018].

¹⁴ Franciszek, *Między kanapą a odwagą. Wszystko, co powiedział papież podczas Światowych Dni Młodzieży w Krakowie*, Kraków 2016, s. 8.

¹⁵ Franciszek, *Bóg szuka nas na marginesie. Słowa z Domu Świętej Marty*, tłum. A.T. Kowalewska, Kraków 2017, s. 9.

¹⁶ Ibidem, s. 26.

¹⁷ P. Kiejkowski, *Ubodzy papieża Franciszka*, [w:] *Kościół ubogi dla ubogich według papieża Franciszka*, red. P. Kiejkowski, Poznań 2015, s. 26–37.

przewijające się tematy to miłosierdzie, grzeszność, pycha, radość serca, ewangelizacja, grzechy języka, cierpienia i bieda¹⁸.

Spośród wszystkich analizowanych autorów wyłania się spójny obraz, najczęściej poruszanych przez papieża Franciszka wątków i tematów. Są nimi: miłosierdzie, ewangelizacja, szeroko pojęty problem ubóstwa i ubogich, grzeszność, pycha, radość serca, cierpienie. Wyróżnienie to pozwala nadać pewne ramy, poprzez które łatwiejsza stanie się analiza orędzi papieża pod kątem zmiany dyskursu, chociażby poprzez częstość występowania wyżej wymienionych zagadnień. Trudności może nastroczać radość serca, ponieważ jest to pojęcie nieprecyzyjne oraz stwarzające zbyt duże pole do subiektywnej interpretacji słów papieża. Dlatego też zostanie ono pominięte, co jest zasadne również z powodu jego pojawienia się wyłącznie u jednego z autorów. Natomiast pojęcie ubogich obejmować będzie zarówno prześladowanych, jak i inne osoby potrzebujące, w tym uchodźców; stąd stosuję ogólne określenie „osoby wykluczone”, ponieważ sam Franciszek szeroko traktuje kategorię ubogich¹⁹. Jeśli zaś mowa o wątku pychy, w chrześcijaństwie jest on traktowany jako jeden z grzechów, dlatego włączony został do ogólnie ujętej grzeszności. Mając na uwadze wątek miłosierdzia, należy w tym przypadku przede wszystkim pamiętać o „uczynkach miłosierdzia” według Katechizmu Kościoła katolickiego²⁰, które umożliwiają i ułatwiają analizę orędzi papieskich, ponieważ jasno nakreślają co należy traktować i odnosić do ogólnej kategorii miłosierdzia. Papież Franciszek wzywał do ich rozważania w słowach „jest moim gorącym życzeniem, aby chrześcijanie przemyśleli uczynki miłosierdzia względem ciała i względem ducha. Będzie to sposobem na obudzenie naszego sumienia, często uśpionego w obliczu dramatu ubóstwa, a także umożliwi nam coraz głębsze wejście w serce Ewangelii, gdzie ubodzy są uprzywilejowani dla Bożego miłosierdzia”²¹.

¹⁸ M. Kaszowski, *Nauczanie papieża Franciszka pod lupą: od A do Z*, Katowice 2014, s. 349.

¹⁹ Por. szerzej: P. Kiejkowski, *Ubodzy papieża Franciszka...*, s. 25–47.

²⁰ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2012.

²¹ Franciszek, *Uczynki miłosierdzia względem duszy i ciała*, oprac. M.J. Roczek, *Służebniczki*, http://www.sluzebniczki.pl/news,uczynki_milosierdzia_wzgleciem_duszy_i_ciala,754.html [dostęp: 15.04.2018].

Orędzia papieża Franciszka podczas „Światowego Dnia Migranta i Uchodźcy”

W 2014 r. temat przewodni orędzia Franciszka brzmiał „migranci i uchodźcy: ku lepszemu światu”²². Orędzie otwierała i zamykała refleksja nad wątkiem lepszej przyszłości. Poruszone zostały w nim wszystkie wyróżnione dla potrzeb analizy wątki, a najwięcej, bo 55% stanowił ten dotyczący osób wykluczonych. Najmniej uwagi poświęcone zostało grzeszności. Rok 2015, który uznaje się za początek poważnego kryzysu uchodźczego, to orędzie którego temat brzmiał „Kościół bez granic matką wszystkich”²³. Wstęp odnosił się ewangelizacji i osób wykluczonych, zaś zakończenie do troski o osoby potrzebujące. Na podstawie analizowanych danych da się zaobserwować zwiększenie częstotliwości występowania każdego z poruszanych w orędziu wątków, z wyjątkiem osób wykluczonych, który zajął połowę orędzia i wątku grzeszności, który pozostał na tym samym poziomie co w roku poprzednim, czyli 2%. Wyraźny wzrost częstotliwości zauważyć można szczególnie przy wątku miłosierdzia, którego częstość występowania wyniosła 72%, a rok wcześniej było to 23%. Również, jeżeli chodzi o ubóstwo, objętość tego wątku wzrosła z 12% do 36%. W 2016 r. temat przewodni brzmiał „Migranci i uchodźcy są dla nas wyzwaniem”²⁴. Orędzie zarówno otwierał, jak zamykał wątek miłosierdzia. Nie został zaś poruszony ten związany z grzesznością. W przypadku pozostałych nastąpił spadek występowania, z wyjątkiem osób wykluczonych, który stanowił 66%. Orędzie z 2017 r. zaczynało się od kwestii ewangelizacji i miłosierdzia, a kończyło na trosce o potrzebujących oraz, tak jak na wstępie, wątku ewangelizacyjnym²⁵. Tym razem zostały poruszone wszystkie wyodrębnione wcześniej tematy, jednak nadal można zauważyć spadek częstości ich pojawia-

²² Franciszek, *Migranci i uchodźcy: ku lepszemu światu*, papież.wiara.pl, <http://papiez.wiara.pl/doc/1718564.Migranci-i-uchodzcy-ku-lepszemu-swiatu/2> [dostęp: 18.04.2018].

²³ Franciszek, *Globalizacja migracji, globalizacja miłości*, papież.wiara.pl, <http://papiez.wiara.pl/doc/2314773.Globalizacja-migracji-globalizacja-milosci> [dostęp: 18.04.2018].

²⁴ Franciszek, *Ewangelia miłosierdzia odpowiedzią na kryzys migracyjny*, papież.wiara.pl, <http://papiez.wiara.pl/doc/2739513.Ewangelia-milosierdzia-odpowiedzia-na-kryzys-migracyjny> [dostęp: 18.04.2018].

²⁵ Franciszek, *Imigranci niepełnoletni, bezbronni i pozbawieni głosu*, papież.wiara.pl, <http://papiez.wiara.pl/doc/3648273.Imigranci-niepelnoletni-bezbronni-i-pozbawieni-glosu> [dostęp: 18.04.2018].

nia, poza kwestią grzeszności, która tym razem została poruszona, w przeciwieństwie do roku poprzedniego i zauważalnym wzrastającym znaczeniem wątku odnoszącego się do osób wykluczonych, który stanowił aż 73% orędzia. W ostatnim analizowanym roku, a więc 2018 r., w którym orędzie rozpoczęło się od tematu troski o potrzebujących, a kończyło na miłosierdziu, po raz kolejny można zaobserwować, że na znaczeniu nadal zyskiwał wątek osób wykluczonych, a traciły inne kwestie, w tym szczególnie te odnoszące się do cierpienia i grzeszności, które nie zostały poruszone w ogóle²⁶.

Dokonując jakościowej analizy zawartości orędzi papieża Franciszka pierwsze spostrzeżenie, które się nasuwa dotyczy charakteru orędzia na 2014 r. Wyraźnie widać w nim, że papież pochyla się nad samymi zagadnieniami, problemami uchodźstwa, ale też migracji czy ubóstwa. Są to rozważania czysto teoretyczne, jego refleksje dotyczą raczej kwestii świadomości występowania takowych i poszukiwania ich przyczyny, oraz wyrażenie duszpasterskiej troski o osoby, które stanęły w ich obliczu. Przy czym uświadomienia wierzącym, że ludzi tych nie powinno się odrzucać, a wręcz przeciwnie, promować tak zwaną kulturę spotkania. Nie znajdziemy w tym orędziu pełnych emocji apeli i wezwań do pomocy czy nawiązań i umocowania w konkretnym dobrze wszystkim znanym kontekście sytuacyjnym. Mamy do czynienia raczej z retoryką często stosowaną przez duszpasterzy w homiliach. To znaczy z poruczającą, informującą, skłaniającą do refleksji czy po prostu wyrażającą troskę i mającą na celu przybliżenie globalnych problemów zwykłemu człowiekowi, którego głowę zaprzęta codzienna rutyna. Bardzo widoczne natomiast jest zwrócenie jeszcze większej uwagi na jednostki ludzkie, stanowiące sedno problemu uchodźstwa po 2015 r. W szczególności dobrze obrazuje to orędzie z 2016 r. Papież cały czas nawiązywał wówczas do obszaru miłosierdzia, chcąc tym samym odwołać się do sumień i wartości, którym powinni kierować się w największym stopniu chrześcijanie, ale również państwa, które stanęły przed wyzwaniem przyjmowania uchodźców na swoje terytorium. Franciszek w orędziu na 2018 r. sam nawet powiedział: „w pierwszych latach mojego pontyfikatu wielokrotnie wyrażałem szczególnie niepokój z powodu smutnej sytuacji wielu imigrantów i uchodźców uciekających od wojny, prześladowań, klęsk żywiołowych i ubóstwa. Jest to niewątpliwie »znak czasów«, który starałem się odczytać, prosząc o światło Ducha Świętego począwszy od mojej wizyty

²⁶ Franciszek, *Przyjmować, chronić, promować i integrować*, papież.wiara.pl, <http://papiez.wiara.pl/doc/4127726.Przyjmowac-chronic-promowac-i-integrowac> [dostęp: 18.04.2018].

na Lampedusie 8 lipca 2013 r.”²⁷. Przy okazji wskazując, że również on podjął działania na rzecz potrzebujących pomocy poprzez ustanowienie nowej Dykasterii ds. Integralnego Rozwoju Ludzkiego²⁸. Od 2015 r. papież Franciszek, pomimo dostrzegania wysiłków ze strony różnorodnych instytucji, organizacji, ludzi wzywał również do zwiększenia wysiłków na rzecz pokoju i pomocy. Warto zauważyć, że rok później w obliczu narastających napięć, konfliktów i oporu ze strony opinii publicznej wobec napływających wciąż obcokrajowców, Franciszek poza kontynuacją wezwania do przyjmowania uchodźców bardziej zachowawczo wyraził również wsparcie dla „(...) tych, którzy stają w obronie praw każdego człowieka do godnego życia, realizując w pierwszym rzędzie prawo do nieemigrowania, celem przyczynienia się do rozwoju Kraju pochodzenia. Proces ten powinien objąć na pierwszym miejscu konieczność pomocy Krajom, z których pochodzą migranci i uchodźcy”²⁹. W 2017 r., w odróżnieniu od poprzednich orędzi, szczególną uwagą obdarzone zostały osoby niepełnoletnie, które mają stanowić tę najbardziej pokrzywdzoną grupę, w szczególności ze względu na swoją niewinność, prawa wieku dziecięcego, takie jak zabawa, zdobycie wykształcenia, dorastanie w bezpiecznym i przyjaznym środowisku czy brak dorosłych mogących wyrazić głośno ich krzywdę. Można skłonić się ku stwierdzeniu, że papież zastosował skalę krzywdy w odniesieniu do uchodźców, ale też migrantów. Obdarzając szczególną troską i uwagą tych, których uznał za najbardziej pokrzywdzonych i niemających możliwości obrony. W przeciwieństwie do osób dorosłych, które stanowią w tym przypadku grupę mniej podatną na krzywdę, mimo całego dramatu przemieszczania się wbrew woli. Ostatnie analizowane orędzie różni się od poprzednich tym, że ma stanowić praktyczną odpowiedź na problem uchodźców i migrantów, poprzez oparcie jej na czterech czasownikach, tj. przyjmować, chronić, promować i integrować oraz rozwinięciu każdego z tych słów i wyjaśnieniu w jaki sposób powinno być zrealizowane. Tym samym można odnieść wrażenie, że papież próbuje załagodzić negatywne nastroje i zrationalizować wezwanie do przyjmowania uchodźców poprzez przedstawienie propozycji

²⁷ Ibidem.

²⁸ Biuro Prasowe Stolicy Apostolskiej, *1 stycznia 2017 r. powstanie dykasteria ds. integralnego rozwoju człowieka*, eKai, <https://ekai.pl/stycznia-powstanie-dykasteria-ds-integralnego-rozwoju-czlowieka/> [dostęp: 18.04.2018].

²⁹ Franciszek, *Ewangelia miłosierdzia odpowiedzią na kryzys migracyjny*, papież.wiara.pl, <http://papiez.wiara.pl/doc/2739513.Ewangelia-milosierdzia-odpowiedzia-na-kryzys-migracyjny> [dostęp: 18.04.2018].

działań prewencyjnych mających uchronić obywateli przez mogącymi wystąpić niebezpieczeństwami. W porównaniu do orędzia z 2014 r. nie mamy tu do czynienia z rozważaniami czysto teoretycznymi, odnoszącymi się do ogólnego problemu uchodźstwa i migracji, a raczej z refleksjami umocowanymi w konkretnej sytuacji i czasie odpowiadającymi na występujące w społeczeństwie nastroje, przekonania i problemy związane z przyjmowaniem osób potrzebujących na terytorium państw europejskich.

Podsumowanie

Podsumowując część ilościową, którą przeprowadziłam za pomocą metody Berelсона, najczęściej poruszaną kwestią były osoby wykluczone. Powodowane to było zapewne formułą „Światowego Dnia Migranta i Uchodźcy”, który poświęcony jest właśnie takim osobom. Znaczący jest fakt, że po 2015 r. można dostrzec stały wzrost częstości występowania tej kwestii. Najmniej uwagi we wszystkich branych pod uwagę latach zajmowała kwestia grzeszności, ale może to po prostu wynikać po pierwsze, ze specyfiki obchodzonego dnia; po drugie z charakteru przemówień. Z dużym prawdopodobieństwem można stwierdzić, że jeżeli pod uwagę wzięłoby się na przykład homilie, to wątek ten pojawiałby się o wiele częściej, co wynika między innymi ze specyfiki religii. Po trzecie papież Franciszek od początku pontyfikatu stara się raczej oszczędnie wypowiadać na temat kwestii grzeszności i potępienia wiecznego, a skłania się bardziej ku miłosierdziu Bożemu. Biorąc pod uwagę wszystkie zebrane dane nie sposób nie dostrzec, że w 2015 r. to właśnie wątkowi miłosierdzia zostało poświęcone najwięcej uwagi. Ale również ewangelizacji i ubóstwu w porównaniu do innych lat. Biorąc pod uwagę wątki, od których papież Franciszek rozpoczynał orędzia i kończył, nie można wskazać na jeden dominujący, aczkolwiek zarówno we wprowadzeniach, jak zakończeniach przewijały się kwestie, takie jak: miłosierdzie, troska o potrzebujących, ewangelizacja, osoby wykluczone czy lepsza przyszłość. Może to w pewien sposób wskazywać na kierunek, który obrał papież i obrazować, które tematy stanowią esencję orędzi z okazji „Światowego Dnia Migranta i Uchodźcy”. Specyficzny udział procentowy każdej z kwestii wynika z faktu, że wyróżnione kategorie nie są doprecyzowane i często nakładają się na siebie. Należy też mieć świadomość, że żadna z metod nie jest doskonała. Tak samo jest z metodą Berelсона, która pozostawia duże pole do interpretacji i mimo dużych starań na rzecz obiektywności

może czasami odpowiadać subiektywnym poglądom i ocenom badacza. Mając to na uwadze formułowane przeze mnie wnioski, nie mogą sobie rościć prawa do stwierdzeń definitywnych, a jedynie stanowić wyjście do kolejnych analiz i nakreślać ogólny zarys istotności każdej z poruszanych przez papieża kwestii. Zarówno analiza ilościowa, jak jakościowa wskazują na zmianę dyskursu papieża Franciszka w odniesieniu do kwestii uchodźstwa. Biorąc pod uwagę pierwsze orędzie z 2014 r., które w znacznym stopniu czysto teoretycznie rozważało problem uchodźstwa, migracji, ubóstwa. To orędzie po 2015 r. zaczęły w większym stopniu koncentrować się na aspekcie ludzkim problemu uchodźstwa, czyli osobach wykluczonych i potrzebujących. W orędziach wzywał do skierowania uwagi na problemy z jakimi borykają się uchodźcy, na praktyki przestępcze kierowane wobec nich i inne trudności z jakimi się spotykają, w szczególności zwracając uwagę na niepełnoletnich, którzy są najbardziej pokrzywdzonymi. Jednak w obliczu narastających negatywnych nastrojów i napięć ze strony opinii publicznej odnieść można wrażenie, że dyskurs papieża uległ złagodzeniu, co najwyraźniej widać w ostatnim z analizowanych orędzi, gdzie widać starania Franciszka na rzecz ich złagodzenia i zrjonalizowania wezwania do przyjmowania uchodźców. Zarazem dostrzegając różnicę pomiędzy pierwszym, to znaczy tym z 2014 r., raczej teoretycznym orędziem, dywagującym nad samym występowaniem globalnego problemu i jego zasygnalizowaniem, a ostatnim, które jest głęboko umocowane w bieżącej sytuacji i nastrojach społecznych, oraz działaniach podejmowanych w ramach zaistniałego na dużą skalę kryzysu.

SUMMARY

Celem artykułu jest przeprowadzenie analizy dyskursu papieża Franciszka wobec problemu uchodźstwa i sprawdzenie jakim zmianom uległ on wskutek kryzysu uchodźczego, za którego początek umownie przyjmuje się 2015 r. Pod uwagę wzięto okres począwszy od 2014 r., czyli rok po tym jak Jorge Bergoglio objął urząd najwyższego hierarchy Kościoła katolickiego, do bieżącego, 2018 r. Analizie poddano orędzia papieskie wygłaszane co roku podczas obchodów „Światowego Dnia Migranta i Uchodźcy”. Metody zastosowane w artykule to analiza zawartości i metoda Berelsona. Zarówno analiza ilościowa, jak jakościowa wskazują na zmianę dyskursu papieża Franciszka w odniesieniu do kwestii uchodźstwa.

Słowa kluczowe: Papież Franciszek, uchodźstwo, orędzia, migracje, Europa

Bibliografia

Akty prawne

Dokumenty Nauczycielskiego Urzędu Kościoła:

Katechizm Kościoła Katolickiego, Poznań 2012.

Konwencja dotycząca statusu uchodźców z 28 lipca 1951 (Dz.U. 1991, nr 119, poz. 515).

Protokół dotyczący statusu uchodźców, sporządzony w Nowym Jorku dnia 31 stycznia 1967 r. (Dz.U. 1991, nr 119, poz. 517).

Publikacje zwarte

Cichy D., *Uchodźcy w Kościele*, Lublin 2016.

Franciszek, *Bóg szuka nas na marginesie. Słowa z Domu Świętej Marty*, tłum. A.T. Kowalewska, Kraków 2017.

Franciszek, *Między kanapą a odwagą. Wszystko, co powiedział papież podczas Światowych Dnia Młodzieży w Krakowie*, Kraków 2016.

Kaszowski M., *Nauczanie papieża Franciszka pod lupą: od A do Z*, Katowice 2014.

Kiejkowski P. (red.), *Kościół ubogi dla ubogich według papieża Franciszka*, Poznań 2015.

Lima P. de, *International Migration: the well-being of migrants*, Edinburgh–London 2017.

Pytlarz K., *Co Franciszek myśli...?*, Kraków 2014.

Vigini G., *Kościół miłosierdzia*, Częstochowa 2014.

Zięba M.S. (red.), *Migracja – wyzwanie XXI wieku*, Lublin 2008.

Zasoby internetowe:

Biuro Prasowe Stolicy Apostolskiej, *1 stycznia 2017 powstanie dykasteria ds. integralnego rozwoju człowieka*, eKai, <https://ekai.pl/stycznia-powstanie-dykasteria-ds-integralnego-rozwoju-czlowieka/>.

Franciszek, *Uczynki miłosierdzia względem duszy i ciała*, oprac. M.J. Roczek, Służebniczki, http://www.sluzebniczki.pl/news,uczynki_milosierdzia_wzgleciem_duszy_i_ciala,754.html.

Jureczko-Wilk J., *Kard. Nycz: Święta Rodzina była rodziną uchodźców*, Gość.pl, <http://warszawa.gosc.pl/doc/3616190.Kard-Nycz-Swieta-Rodzina-by-la-rodzina-uchodzcow>.

- Pomnik małego Aylana. Prowokacyjny prezent od papieża Franciszka*, Aleteia, <https://pl.aleteia.org/2017/10/16/pomnik-malego-aylana-prowokacyjny-prezent-od-papieza-franciszka/>.
- Przeciszewski M., *Dwa lata Franciszka: Kościół po stronie ubogich*, Stacja7, <https://stacja7.pl/zwatykanu/dwa-lata-franciszka-kosciol-po-stronie-ubogich>.
- Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy, Brewiarz pl, <http://www.brewiarz.pl/czytelnia/migracja.php3>.
- Wysocka S., *Papież Franciszek: Rozróżniamy imigrantów od uchodźców. „Jeśli kraj ma zdolność integrowania, niech robi tyle, ile może. Doradcą niech będzie ostrożność”*, wPolityce, <https://wpolityce.pl/kosciol/313902-papiez-franciszek-rozrozniamy-imigrantow-od-uchodzcow-jesli-kraj-ma-zdolnosc-integrowania-niech-robi-tyle-ile-moze-doradca-niech-bedzie-ostroz-nosc>.

Źródła

- Franciszek, *Ewangelia miłosierdzia odpowiedzią na kryzys migracyjny*, papież.wiara.pl, <http://papiez.wiara.pl/doc/2739513.Ewangelia-milosierdzia-odpowiedzia-na-kryzys-migracyjny>.
- Franciszek, *Globalizacja migracji, globalizacja miłości*, papież.wiara.pl, <http://papiez.wiara.pl/doc/2314773.Globalizacja-migracji-globalizacja-milosci>.
- Franciszek, *Imigranci niepełnoletni, bezbronni i pozbawieni głosu*, papież.wiara.pl, <http://papiez.wiara.pl/doc/3648273.Imigranci-niepelnoletni-bezbronni-i-pozbawieni-glosu>.
- Franciszek, *Migranci i uchodźcy: ku lepszemu światu*, papież.wiara.pl, <http://papiez.wiara.pl/doc/1718564.Migranci-i-uchodzcy-ku-lepszemu-swiatu/2>.
- Franciszek, *Przyjmować, chronić, promować i integrować*, papież.wiara.pl, <http://papiez.wiara.pl/doc/4127726.Przyjmowac-chronic-promowac-i-integrowac>.

SUMMARY

The aim of the article is to analyze the discourse of Pope Francis on the issue of migrations and checking whether it changed after the so-called ‘migration crisis’ from 2015. The period of time taken into considerations starts from 2014, i.e. one year after Jorge Bergoglio became the Pope, and ends in the current 2018. The analyzed data include

annual papal proclamations delivered at 'International Migrants Day'. Methods applied in the study are content analysis and Berelson's method.

Keywords: Pope Francis, migration, proclamations, Europe